

Muttalip ÖZCAN*

Aristoteles'in Varlık Görüşü

Özet

Aristoteles'in "varlık" görüşü genellikle töz görüşüyle bağlantısında ele alınır. Oysa "varlık" ve "töz" birbiriyle bağlantılı kavramlar olsalar da tam olarak örtüşmezler. Aristoteles'e göre, varlık problemi, öncelikle ilineksel anlamda varlıkla ve asıl anlamda varlıkla, ikinci olarak ise kavram olarak "varlık" ve "doğru(luk) anlamında varlık"la ilişkili bir problemdir. Fakat, Aristoteles'in İlk Felsefenin (ontolojinin, *Prote Philosophianın*) asıl konusu olarak belirlediği şey bunlardan yalnızca "asıl anlamda var olan"lardır. Dolayısıyla, "varlık" ve "töz" kavramının örtüştüğü alan sadece "asıl anlamda var olan"ların alanıdır. "Asıl anlamda var olan"lar alanında var-olan töz olandır ya da töz olan var olandır. Öncelikle bu ayrımın yapılması gerekir. İkinci olarak, Aristoteles, asıl anlamda var olanı duysal ve düşünsel olarak iki türe ayırırken, aslında "asıl anlamda varlık" ifadesini de iki ayrı anlamda kullanır. Asıl var olan: a) var olmak için başka bir şeye gereksinim duymayan tek tek var olanlardır; b) asıl var olan: bir şeyin özü veya neliğidir; onu o şey yapan şeydir. Birincisi ontik anlamda asıl var olandır, ikincisi epistemolojik anlamda asıl var olandır. Aristoteles'in varlık görüşüne ilişkin bu ayrımların yapılması sadece kendisinin varlık ve töz görüşünün anlaşılması bakımından ya da genel felsefesinin doğru anlaşılması ve değerlendirilmesi bakımından değil, Avrupa felsefesinin nasıl olup da, birkaç filozofun görüşleri dışında, hayatla ve bu dünyayla bağının kopartıldığının anlaşılması bakımından da önemlidir.

Anahtar Sözcükler

Varlık, töz, kendi başına var olmak, form, madde, dayanak, devinim, oluş, yok oluş.

Aristotle's View of "Being"

Abstract

Aristotle's view of "being" is generally taken into consideration in relation with his account of substance. Whereas, "being" and "substance" are the concepts which are relative to each other, but not identical. For Aristotle, the problem of "being" is that which is, firstly concerned with what is primarily is (actual being) and what is accidentally is (accidental being) and secondly with "being as truth" and "being as a concept". For this reason, the only sphere in which the concepts of "being" and "substance" are identical is the sphere of what is primarily is. In this

* Yrd.Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Felsefe Bölümü.

sphere what is primarily is is what is substance, or what is substance is what is primarily is. First of all, we must distinguish this sphere from the rest. Secondly, while Aristotle divides what is primarily is into two fields, as what is sensible and what is intelligible, he also uses the expression of “what is primarily is” in two different senses. What is primarily is: a) individual things that can be said to be in virtue of themselves, and b) essence or what a thing is, the essence or substance of an individual. The first one is ontologically what is primarily is, and second one is epistemologically what is primarily is. Making these distinctions has a great importance not just for getting a true understanding of Aristotle’s view of “being” or for getting a true understanding and evaluation of Aristotle’s entire philosophy but also for understanding that how European philosophy, except a few philosophers, has lost its relation with life and this world.

Key Words

Being, substance, being in virtue of itself, form, matter, substratum, motion, generation, corruption.

Giriş

Antik dönem Yunan felsefesinde, özellikle de Aristoteles felsefesinde felsefi sorgulama iki önemli soruyla başlar “ti esti?” ve “ti esti to?” (Kuçuradi 1997). Aristoteles’e göre bir filozof önce “Ti esti?”, “Ne(ler) vardır?” sorusunu yanıtlamalı, var olanların neler olduğunu ortaya koymalı ancak bundan sonra ikinci soruya “Ti esti to?” yani “Bu var olan nedir?” sorusuna yanıt aramalı, var olana ilişkin bilgi ortaya koymalıdır. Kuçuradi’nin de belirttiği gibi bu tür bir ayırımdan hareket etmek felsefenin ontolojik temelli olmasını sağlar ve bunu yapan kişi ontolojiyi İlk Felsefe olarak kabul etmiş demektir. Fakat, Descartes ile başlatılan modern Avrupa felsefesinde bu ayırımın unutulduğunu, birinci sorunun bir kenara atıldığını ve felsefenin bütünüyle “Bu var olan nedir?”e indirgendiğini, yani İlk Felsefenin epistemoloji haline geldiğini görmekteyiz. Descartes’tan 19. yüzyılın sonlarına kadar felsefi sorgulamanın şeklini belirlemiş olan bu yaklaşım Hegel felsefesiyle doruk noktasına ulaşmış ve böylece felsefenin var olanla ve dolayısıyla hayatla bütün bağı kopartılmış ve bu duruma bir tepki olarak da yeni düşünce akımları ortaya çıkmıştır. Fakat, felsefenin hayatla bağı yeniden kurma ya da modern Avrupa felsefesinin ortadan kaldırmaktan öte doğurduğu sorunları çözme amacı taşıyan ve günümüzde de hala etkili olan pozitivizm, Marksizm, varoluşçuluk, hermeneutik gibi bir tepki olarak ortaya çıkan çeşitli düşünce akımları da yukarıda söz ettiğimiz iki temel sorunun önemini kavramaktan uzak görünmektedir. Başka bir deyişle günümüzdeki filozof ve/veya düşünürlerin çoğunluğu hâlâ ya Descartes’la başlayan geleneği takip etmekte ya da bu geleneğe bir tepki olarak ortaya çıkan, ama tam anlamıyla felsefi de olmayan bir sorgulama tarzını benimsemeyi sürdürmektedir. Bu nedenle günümüzde felsefenin asıl anlamını, amacını ve işlevini bulması da güçleşmektedir.

Aristoteles’e göre, bir filozof öncelikle nelerin var olduğunu ortaya koymalı, ancak bundan sonra bu var olanların doğasını araştırmalıdır. Peki öncelikle neyin veya nelerin var olduğunu ortaya koymanın, yani var olandan başlamanın felsefi bir yaklaşım biçimi olması neden bu kadar önemlidir? Bu tür bir felsefi yaklaşım her şeyden önce

felsefenin hayatla bağının kopmamasını sağlar; ikincisi, felsefi sorgulamanın neye veya nereye yönelmesi gerektiğini, yani nesne alanını görmemizi sağlar; üçüncüsü var olanlar arasındaki yapısal farklılığı görmemizi sağlar. Bu üçüncüsü ise epistemolojinin ontolojik temellere dayanmasını ve böylece genel olarak felsefenin özel olarak da tek tek bilimlerin nesne alanını ayırabilmemizi olanaklı kılar. Var olanlar arasındaki yapısal farklılığı bu şekilde göz önüne almak hem bir filozofa hem de –ister doğa bilimleri ister beşeri bilimler söz konusu olsun– her bir bilim insanına sırf kendi alanına özgü bilgiye ulaşmanın olanağını yöntemiyle birlikte sağlar. Başka bir deyişle, hem modern Avrupa felsefesinde uzun yıllar hakim olmuş olan, var olanı “idea”ya, “düşünsel olana” veya “algılanmış olana” ya da var olanı sadece maddi olana veya “olgusal” olana indirgeme hatasına düşmemizi hem de varlığın her alanında aynı ölçüde kesin-doğru-zorunlu bilgiye ulaşmanın mümkün olmadığını, Aristoteles’in deyişiyle, “eğitim görmüş kişinin” kesinliği her alanda aynı şekilde aramaması gerektiğini görmemizi olanaklı kılar (Etik: 1094b 10-15).

Bu nedenle, yukarıda belirtilen iki temel sorunun birbirini tamamlayacak şekilde ama aradaki farkı da göz ardı etmeden yeniden bir araya getirilmesinin ve bunun için de Aristoteles’in varlık görüşünün çağımızda yeniden gözden geçirilmesinin, felsefenin hayatla bağını kurmak ve hak ettiği yeri yeniden almasını sağlamak isteyenler için önemli bir görev olduğunu düşünüyorum.

Aristoteles Öncesi Filozofların Varlık Görüşü

Aristoteles ontolojisinin temel savları ve ele aldığı temel problemler kendisinden önceki felsefenin köklü eleştirisine dayanır. Bu nedenle, Aristoteles’in varlık görüşünü, özellikle *Metafizik* ve *Fizik*’teki varlığa ilişkin temel argümanlarını doğru anlamının başlıca koşullarından birisi, kendisinin kendisinden önceki filozofların bu konudaki görüşlerine yaklaşımını ve bu görüşlerde eksik veya sorunlu bulduğu noktaların neler olduğunu kavramakta yatar. Bu nedenle Aristoteles’in varlık görüşüne geçmeden önce ilk filozofların var olanı anlama ve açıklama çabalarına kısaca göz atmak ve Aristoteles’in temel eleştirilerini serimlemek gerekmektedir.

Aristoteles’in *Metafizik*’te ve *Fizik*’te aktardıklarını göz önüne aldığımızda, kendisinden önceki filozofların çoğunun varlık konusunu ve daha genel olarak felsefi sorgulamanın nesne alanını doğal varlıklarla ve doğa fenomenleriyle sınırladığını söyleyebiliriz. Bu tartışmalarda temel amaç doğada var olanların ilk ilkesinin (*arkhenin*), her şeyin kendisinden çıktığı ilk kaynağın (ana maddenin) ne olduğunu ortaya koymaktır. Dolayısıyla günümüzün sözcükleriyle belirtecek olursak, filozofların yanı sıra aradığı ilk ontolojik soru şudur: Bu evrenin ve evrendeki her bir şeyin kendisinden meydana geldiği bir ilk kaynak/ilke var mıdır, varsa bu nedir? İlk filozoflara göre bu ilk kaynak, ilk ilke ya da *arkhe* denilen şey genelde maddi yapıdadır. Nitekim, Aristoteles’e göre, Thales ilk ilkenin su olduğunu, Anaksimenes, hava olduğunu, Herakleitos ateş olduğunu, Empedokles ise hava, su, toprak ve ateş olduğunu söylerken hep maddi özellikler gösteren bir şeyi ilk ilke olarak almaktadır ve bu bir hatadır. Dolayısıyla Aristoteles’in ortaya attığı ikinci soru şudur: Bütün var olanın, maddi evrenin varlık sebebi olan ama kendisi maddi olmayan bir şey var mıdır? Aristoteles’e göre bu sorunun sorulması gerekir, çünkü kendisinden önceki (Doğa) filozoflar(ı), her şeyin

kendisinden çıktığı ve diğer her şeyin nihayetinde yine kendisine döndüğü bu ilkeyi, ister bir, ister birden çok olsun, ilkesi olduğu şeylerden farklı olarak *sürekli varlığını koruyan*, kendisiyle hep aynı kalan bir şey olarak tasarlamaktadırlar. Fakat böyle alındığında, bu *ilk doğa* her zaman varlığını sürdürdüğünden, gerçek anlamda bir oluş ve yok oluş sürecinden çok bir ve aynı maddenin (ya da birden çok maddenin) çeşitli bileşim ya da görünümünün döngüsel bir hareketinden söz edilebilir (*Metafizik*: 983b 5-20)¹. Aristoteles'e göre, böyle bir süreç, gerçek anlamda bir oluş ve yok oluş sürecinden çok, *başkalaşım* olarak adlandırılmayı hak eder: şey (dayanak) hep kendisiyle özdeş kalırken bir karşıttan diğerine doğru da olsa nitelikleri değişmektedir (*Oluş ve Yok Oluş Üzerine*: 319b). Dolayısıyla, ikincisiyle bağlantılı olarak üçüncü soru şudur: maddi evrende gözlemlenen ve bitimsiz gibi görünen oluş ve yok oluş süreci ve bununla ilişkili olarak var olandaki çeşitlilik nasıl açıklanabilir? Bir şeyin var olmasının, meydana gelmesinin ve sonra yok olmasının nedeni nedir, bu neden şeyin kendi içinde mi saklıdır yoksa dışarıdan bir güç olarak mı etki etmektedir? Bu neden duysal niteliklere mi sahiptir –sadece maddi neden mi vardır- yoksa sırf düşünsel bir şey midir –maddi olmayan bir neden de olabilir mi?

Aristoteles'e göre, her şeyin sürekli bir akış halinde olduğunu ileri süren Herakleitos dahil, bu filozoflar, “var olan”ı duysal şeylere özdeş kılmışlardır (*Metafizik*:1010a 5), “...onlar ancak duysal şeyler, hatta onların da çok küçük bir bölümü hakkında geçerli olan gözlemlerini maddi evrenin tümüne yüklemektedirler. Çünkü oluş ve yok oluşun hüküm sürdüğü bölge, yalnızca bizi doğrudan doğruya çevreleyen duysal dünya bölgesidir” (*Metafizik*:1010a 25-30). Oysa evrenin bütününe düşündüğümüzü bu bir parça bile sayılmaz. Dolayısıyla, bizi kuşatan oluş ve yok oluş bölgesinin dışında kalan muazzam “göksel cisimler” alanının yapısının iyi araştırılması, bu alandaki cisimlerin oluş ve yok oluşa tabi olup olmadığının, eğer yok oluşa tabi değillerse bunun nedeninin ne olduğunun ortaya konulması gerekir.

Aristoteles, *Metafizik*'te ve *Fizik*'te Doğa Filozoflarının varlık görüşlerindeki eksikliklere yukarıdaki sorular bağlamında dikkat çektikten sonra, bu eksiklikleri tamamlama amacı güden Platon, Parmenides ve Pythagorasçılar'ın görüşleri üzerinde özellikle durur; çünkü bu üç filozof diğerlerinden farklı olarak ilk ilkenin duysal bir şey olmadığını ileri sürmektedir. Matematiğin ilkelerinin her şeyin ilkeleri olduğunu, bu ilkeler arasında sayıların ilk şey olduğunu ve diğer her şeyin sayılardan oluştuğunu ileri sürmüş (*Metafizik*: 986a 15) olan Pythagorasçılar'a göre Varlık, karşıtlardan ve karşıtlar aracılığıyla oluşur.

Dolayısıyla, Aristoteles'e göre, maddi şeylerin nedeni olarak Ateş, Su gibi şeyleri değil de maddi olmayan bir şeyi almaları ve var olmanın karşıtlara dayandığını görmeleri, Pythagorasçıların bir başarısıdır. Ancak, a) sayılar ne ölçüde şeylerin nedeni olabilir, sayılar dışında duysal olmayan başka bir ilke olamaz mı; b) karşıtlardan biri diğerinden çıkmayacağına göre, karşıtları kabul eden ve bir karşıttan diğerine değişen nedir? Aristoteles'e göre bunlar Pythagorasçılar'a yöneltilebilecek ve ileride kendisinin yanıt arayacağı temel eleştirilerdir.

¹ Aristoteles'ten bu ve bundan sonra yapılan alıntılar birden fazla kaynağa başvurularak yapıldığı için sadece kitap adı ve paragraf numarası belirtilmiştir; yararlanılan eserler kaynakçada belirtilmiştir.

Parmenides'e gelince; Parmenides, Var-lığın Bir-liğini savunur ve sonradan var olmanın, meydana gelmenin söz konusu olamayacağını, var olanın yok olmasının ise düşünülemeyeceğini ileri sürer: "Üzerinde konuşulacak bir tek yol var, o da var olan: Bu yol üzerinde ise, var olanın varlığa gelmediğini (yaratılmadığını, doğmadığını) ve yok olamayacağını (ortadan kalkamayacağını), gösteren pek çok veri (gösterge) var; çünkü o hem bütün hem devindirilmez hem de tamamlanmıştır. O, ne herhangi bir geçmiş zamanda vardı, ne de ileride var olacaktır; çünkü o yalnızca şimdi, bir anda, bütünüyle, bir ve sürekli (kesintisiz) olarak var" (Denkel 2003:42; Kranz 1994:79-87).

Parmenides'in Doğa Filozoflarına da yol göstermiş olan, "yoktan hiçbir şey var olmaz, var olan da bütünüyle yok olmaz" ilkesi ile "düşünülmesi olanaksız olanın varlığı da söz konusu olamaz" düşüncesini birleştirerek ortaya attığı varlık görüşünün özünü, ya da buradaki akıl yürütmeyi dört madde halinde özetleyebiliriz:

- 1) Eğer var olan varlığa gelmiş olsaydı, ya var olmayandan ya da var olandan kaynaklanmış olacaktı.
- 2) Eğer var olmayandan kaynaklandıysa, yoktan var oldu: Oysa bu olanaksız bir şey.
- 3) Öte yandan eğer var olandan kaynaklandıysa, kendi kendinden kaynaklandı, yani kendi kendisiyle hem sürekli hem de özdeş demektir; dolayısıyla da varlık varlığa gelmiş değildir.
- 4) Demek ki var olan (şimdiki zamanda olan) her zaman vardır ve varlığa gelmemiştir (Denkel 2003:43).

Parmenides ve benzeri şekilde Elea okulu bu, varlığa gelmeyi ve yok olmayı yadsıyan varlık öğretisiyle var olanda görülen çokluğun duyuların bir aldatması olduğu, aslında çokluk diye bir şeyin olmadığı, her şeyin Bir olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bir, yani "var olan" diye adlandırılan bütün şeyler ya da genel olarak Varlık, doğmamıştır, değişmeyecektir, son bulmayacaktır. Bu görüşleriyle, oluşu, yok oluşu, başlangıcı, sonu ve hareketi yadsıma yoluna gitmişlerdir.²

Gerçi "yoktan" ya da "var-olmayan-dan hiçbir şey var olmaz, var olan da tam anlamıyla yok olmaz" ilkesi bütün Antik dönem filozoflarının ortak kabulüdür. Ancak, Aristoteles, Parmenides'i hem onun "Varlığın Birliği" öğretisindeki "varlık" sözcüğünü var olanın dışında kendi başına bir ilke ve var olan her şeye yüklenilen en genel yüklem olarak ele aldığını varsayarak eleştirir, ki bu tartışmaya açıktır, hem de onu eristik akıl yürütmeye suçlar ve bir taraftan Varlığın, daha doğrusu var olanın Bir olmasının olanaksız, bir-den çok olmasının mantıklı olduğunu, diğer taraftan da "var-olmayan"dan meydana gelmenin hem doğru hem yanlış olduğunu varlığın çeşitli var oluş –*dynamei* (olanak) ve *energeia* (etkinlik halinde) var olma- tarzlarına göndermede bulunarak gösterir (*Fizik*: 185a 5-186a 5; *Metafizik*: 1009a 30-35). Bu tartışmanın ayrıntılarına girmeden belirtecek olursak, Parmenides varlığın Birliğini ve her zaman var olduğunu, tek tek var olanlara bakarak ileri sürmüyor, varlığın bütününe bakıyor; oysa Aristoteles, olanak ve etkinlik halinde var olmadan hareketle, bir anlamda "var olmayandan" meydana gelmeyi kabul ederken var olanın bütününe bakmıyor, sadece ay-altı alemde var olan duyuşsal teklere bakıyor.

² Bu konuyla ilgili olarak Saffet Babür'ün Platon 1996'daki Giriş yazısına bakılabilir.

Yine de Parmenides'in öğretisi Aristoteles açısından şu sorulara yanıt aranmasına yol açmıştır: Varlık ve Birlik ne anlama gelir, bunlar kendi başına var olan şeyler midir, yoksa genel bir kavram mıdır? Ne vardır? Var olan, bir değil birden çok ise kaç tür var-olan vardır, bunların varlık tarzları nedir? Kimisi Herakleitos gibi her şeyin sürekli bir akış halinde olduğunu, kimisi ise Parmenides gibi var olanın mutlak devinimsiz olduğunu söylüyor. Var olanın tamamı olmasa da büyük bir kısmının sürekli değiştiğini, oluş ve yok oluşa tabi olduğunu söylemek daha kolaydır, ancak gerçek anlamda var olan, duyusal olmayan ve değişmeyen, devinimsiz bir varlık var mıdır?

Aslında, Aristoteles'ten önce Platon duyusal varlık alanından ayrı bir varlık alanının var olması gerektiğini düşünmüştür (*Metafizik*: 987b 1-5). Aristoteles'e göre, Platon sisteminin hareket noktası bir ölçüde Herakleitos'un görüşleridir. Herakleitos, her şeyin sürekli bir akış içinde olduğunu, her şeyin sürekli değiştiğini ileri sürmekteydi. Bu durumda, bir şeye ilişkin bilgi ortaya koyabilmek için duyusal olanın dışına çıkmak, değişmeyen, kalıcı olan şeylere ulaşmak gerekir (*Metafizik*: 1078b 15). Bu tür bir arayış, Aristoteles'e göre, önce Sokrates'te göze çarpmıştır, ama Sokrates tümellere ve tanımlara bağımsız bir varlık atfetmemiş ve araştırma alanını ahlaksal konularla sınırlamıştır. Buna karşılık Platon bu tür şeylere *idealar* adını vermiş ve onlara bağımsız bir varlık atfetmiş, böylece tümel olduğu kabul edilen her şey bağımsız varlıklar olan İdealar olarak kabul edilmeye başlanmıştır (*Metafizik*: 1078b 30); "öyle ki tümeller ile tekiler neredeyse aynı tür şeyler haline geldi" (*Metafizik*: 1086b10). Bunun sonucu olarak da var olan her şeyin bir ideası olduğu görüşüne ulaşıldı ve neredeyse tek tek var olanlardan daha fazla idea ortaya çıktı.

Bu öğretisiyle Platon, Aristoteles'e göre, önce duyusal şeyleri İdealardan (tümellerden) ayırmış, sonra duyusal şeylerin adlarını İdealardan aldıklarını söylemiştir: "şeyler kendileriyle aynı adı taşıyan idealardan pay almak suretiyle var olmaktaydı". Bu "pay alma" düşüncesi ise aslında Pythagorasçıların şeylerin sayıların "taklit edilmesi" yoluyla var oldukları görüşünden başka bir şey değildir (*Metafizik*: 988a 10). Diğer taraftan, Aristoteles, Platon'un Pythagorasçılardan farklı olarak, tümelleri şeylerden ayırıp, onlara kendi başlarına varlık atfetmesiyle, tek tek var olan akış halindeki şeylerle idealar arasındaki ilişkinin bir sorun haline geldiğini belirtir. Başka bir deyişle, Platon'un epistemik varlıklar olan tümelleri kendi başına var olan İdealar olarak almasıyla ve bunların duyusal şeylerin varlık ve bilinme nedeni olduğunu ileri sürmesiyle, "ti esti?" ile "ti esti to?" arasındaki fark ortadan kalkmış, var olma bilinebilir olmaya indirgenmiştir.

Bununla bağlantılı olarak, Aristoteles'in açıkça değinmediği bir konuya da burada değinmemiz gerekmektedir. Platon'un Parmenides'ten miras aldığı ve daha sonraları, modern Avrupa felsefine de damgasını vuracak olan bir ön-kabul vardır: ancak, aklın kavradığı şey, ya da akılda var olan şey, başka bir deyişle sadece düşünce/düşünsel olan (idea) olan şey doğru ve gerçektir; çünkü akılda sadece düşünceler (idealar) bulunur. Başka bir anlatımla, sadece, hakkında sanıya değil gerçek bilgiye (episteme'ye) sahip olduğumuz şeylerin varlığından söz edebiliriz. Öyleyse: var olmak ile aklın nesnesi olmak bir ve aynı şeydir.³ Bundan dolayı, Aristoteles, Platon'un varlık görüşünün yeniden ele alınmasını, duyusal olmayan şey/şeyler ile duyusal

³ Parmenides'den aktaran Walter Kranz (1994:84); ayrıca bkz., Platon (1996:37)

şeylerin varlık türleri ve varlık tarzları bakımından farkının ortaya konulmasını ve bunlar arasındaki ilişkinin aydınlatılmasını kendi ontolojisinin temel sorunu haline getirir.

Aristoteles'in bu noktada, bir taraftan duysal olan ve olmayan varlık türlerinin doğasını incelemesi, tümellerin (cins ve türlerin) kendi başlarına var olup olmadıklarını ortaya koyması ve tek tek var olanlarla tümellerin ilişkisini aydınlatması, bunu yaparken de “var olma” ile “bilinme/bilgi” arasındaki ilişkinin doğasını açığa çıkarması gerekecektir. Aynı zamanda, Aristoteles, tümeller dışında, duysal olmadığı halde kendi başına var olan bir şeyin olanaklı olup olmadığını, eğer olanaklı ise bunun yapısal özelliklerini göstermeyi de kendisine hedef olarak koyacaktır.

Aristoteles'in Var Olana Yaklaşımı

Aristoteles, öncelikle vurgulamamız gerekir ki “varlık”ı değil “var olan”ı soruşturur. Daha sonra açıklayacağımız gibi, bunu yaparken de ne “var olanı” hep bir ve aynı tarzda ele alır, ne de var olmaya ilişkin terimleri her zaman aynı anlamda kullanır. Var olan, öncelikle ve en genel anlamıyla ikiye ayrılır, (1) *asıl anlamda var olan* ve (2) *ilineksel anlamda var olan*. Asıl anlamda var olan da *tür* bakımından *duysal* olan (madde içeren) ve *düşünsel* olan (duysal olmayan ya da madde içermeyen) şeklinde ikiye ayrılır. Asıl anlamda var olanların bu iki türü de yapı bakımından farklı olduklarından iki alt gruba ayrılır. *Duysal olanlar (aistheton)* kendi içlerinde, devinen ve oluş ve yok oluşa tabi olanlar ile devinen ve öncesiz-sonrasız olanlar, *düşünsel olanlar (noeton)* ise kendi başına var olamayanlar (tek tek var olanlardan ayrı olarak var olamayanlar veya şeylerden soyutlamayla elde edilenler) ve kendi başına var olanlar şeklinde ikiye ayrılır. Düşünsel olanlar ya sırf düşüncenin ürünüdürler ya var olanlardan soyutlamayla elde edilirler ya da düşünce tarafından sadece kavranılırlar.⁴

İlineksel olanı bir kenara ayırıp sadece asıl anlamda var olanları göz önüne alarak konuşacak olursak, varlık türlerinin bu şekilde belirlenmesinde ilk ölçüt yapısında madde bulundurmak ve bulundurmamaktır; maddi olan her şey devinir; buna göre de ikinci ölçüt, devinimli olmak (madde içermek) ve devinimsiz olmaktır (düşünsel olmak, madde içermemek). Devinimle bağlantılı olarak üçüncüsü oluş ve yok oluşa tabi olmak ve tabi olmamaktır. Dördüncü ve açar (anahtar) ölçüt ise kendi başına var olabilmek ve kendi başına var olamamaktır. Aristoteles ontolojisinde asıl anlamda var olduğu söylenen herhangi bir şeyi bu ölçütlere göre iki temel varlık türünden birisine ya da bunların alt-türleri içerisine yerleştirebiliriz.

Aristoteles, var olanı türlerine ayırırken aynı zamanda bir ayırım daha yapar. Var olanlar var olma tarzları bakımından da farklıdır. Var olma tarzı bakımından varlıklar üçe ayrılır: Olanak halinde (*dynamei*) var olanlar, amacını kendi içinde taşıyarak (*entelekheia*) var olanlar ve etkinlik halinde (*energeia*) var olanlar (Kuçuradi 1997:

⁴ *Aistheton*, duysalarla algılanabilir olan, yani cisimsel/bedensel/maddi olan, belirli bir biçime sahip olan anlamlarına gelirken, *noeton*, sadece (intelligible) düşünülür olan/düşünsel olan anlamına gelmez, aynı zamanda belirli bir biçimden ve dolayısıyla bedenden, yani maddeden yoksun olan, maddi olmayan anlamlarına gelir.

152). Aristoteles, var olanlar arasında tür ve tarz bakımından yaptığı bu ayrımlar ile hem İlk Felsefenin (ontolojinin) nesne alanını belirlemekte, hem de İlk Felsefenin ilk ilke ve nedenlerin bilimi olduğunu söylerken, aynı zamanda bu ilke ve nedenlerin ya da modern ifadeyle “bilgi”nin neden her varlık alanında aynı şekilde aranamayacağını gerekçelendirmiş olmaktadır. Bu makalede bu ayrımların etkilerinden öte kendileri üzerinde, özellikle de belirtmiş olduğumuz “varlık” ve “asıl var olan” konuları üzerinde durulacağından sözü uzatmadan Aristoteles’in “varlık”tan ve “asıl var olma”dan ne anladığına geçmemiz gerekiyor.

Aristoteles, özellikle *Metafizik*’te “varlık” sözcüğünü dört farklı anlamda kullanır. *Metafizik* ve *Fizik*’te özellikle Parmenides’in varlık anlayışını eleştirdiği bölümlerde kavram olarak “varlık” üzerinde durur; kavram olarak “varlık” dışında yine kendisinden önceki filozoflara göndermede bulunarak “doğruluk anlamında varlık” ve “ilineksel anlamda varlık”ı tartışır. Bunların her birini teker teker yoklayarak İlk Felsefenin konusunun ne olduğunu belirler. İlk Felsefenin konusu “asıl anlamda var olan”dır. Biz de yukarıda belirttiğimiz asıl anlamda var olanların neler olduğu ve bunların neden dört türe ayrıldığı konusuna geçmeden önce “varlık”ın Aristoteles’in İlk Felsefenin konusu olmadığını söylediği bu üç farklı anlamını kısaca ele alalım.

Kavram Olarak Varlık

Daha önce de vurguladığımız gibi, Aristoteles’in var olana ilişkin soruşturması sırf kavramsal veya analitik bir soruşturma değil, sözcüğün gerçek anlamında varlıkbilimsel (ontolojik) bir soruşturmadır. Bu nedenle Aristoteles kavram olarak “Varlık”ı soruşturmaz, var olanın kendisini, neyin var olduğunu, var olanın cins ve türlerini ve varlık tarzlarını araştırır. Kavram olarak Varlık, daha sonraları Hegel’in alıp kullanacağı gibi, var olan şeylerden ayrı düşünüldüğünde, ki bu olanaklı değildir, içi boş bir sözcüktür. “Varlık”, bir kavram, terim veya sözcük olarak alındığında, Aristoteles’e göre, töz, değildir, cins de değildir, her şeye yüklenebilen en tümel yüklemidir. Çünkü, Varlık ve Bir, var olan her şeyi kapsar ve doğaları gereği ilk olduklarından, Parmenides’in yaptığı gibi, ilkeler olarak alınırlar; bunlar yok olduğunda her şeyin yok olduğu düşünülür; çünkü *her şey vardır* ve var olan bir olandır, bir olan da var olandır (*Metafizik*: 1061a 18). Fakat, diğer taraftan da Varlık ve Bir’i cinsler olarak alırsak, hiçbir cins kendisine ilişkin türsel ayrımların yüklemi olamaz, örneğin insanın türsel ayrımı akıldır ve akıllı olmaya hayvan olmayı yükleyemezsiniz; hayvan olmak, insan türüne yüklenebilir, ama onun türsel ayrımına değil. Buna karşılık, Varlık ve Bir (var olan) her şeye yüklenir. Öyleyse Varlık ve Bir cins olamaz, ilke de olamaz (*Metafizik*: 1053b 25; 1059b 30). Varlık, bir şeyin *yok-lukunun* karşıtı olarak var olduğunu dile getirir. Bir şeyin *var-lığından* ya da *yok-luğundan* söz ederiz. Dolayısıyla *terim olarak varlık*: Var olan her şeye yüklenilen en genel tümeldir; şeylerin dışında, kendi başına bir var-lığı yoktur.

Doğru(luk) Anlamında Varlık

Aristoteles, doğru(luk) anlamında “varlık” ifadesini şu üç durum için kullanır: (1) yüklem (kategori) türleriyle ilgili olarak; (2) bu yüklem türlerinin olanaklılık ve

etkinlik halleriyle ya da olanaklı-olmama ve etkin-olmama halleriyle ilgili olarak; (3) asıl anlamda ise doğruluğu ve yanlışlığı belirtmek için kullanır.

Bu kısa açıklamadan sonra, en genel kavram olarak “varlık” ile “doğru(luk)” anlamında varlığı birlikte inceleyebiliriz. Türkçeye “varlık” olarak çevrilen ve Yunanca aslı *eimi* olan sözcüğün, Batı dillerindeki örneğin İngilizcedeki karşılığını alacak olursak, bu “being”dir⁵ ve “to be” fiilinden türemiş bir isimdir. “To be” fiili bir tümcede doğrudan doğruya kullanılmaz, onun yerine örneğin geniş zamanda “am, is, are” kullanılır ve bu şekilde kurulan tümceleri Türkçeye bir kopula olan “dır” ile çeviririz. Bir çok Batı dilinde, örneğin İngilizcede bir kopula, örneğin “is” bir önermede iki şeyin, özne ile özneye yüklenilen şeyin (“yüklem” demiyorum, çünkü Türkçede yüklem, hem fiili hem özneyi kapsar) genellikle *arasında* bulunur ve bu iki şeyi, özne ile özneye yükleneni birbirine bağlar; daha doğrusu özneye ilişkin bir şeyin onaylanmasını, “evet”lenmesini ya da onaylanmamasını, “değil”lenmesini anlatmaya yarar (*Metafizik*: 1017a 30). Şimdi bu “bağlama”nın doğasına daha yakından bakacak olursak, aslında “is” (*esti-n*) kendisinden önce gelen özne ile birlikte kullanıldığında, yani özneye henüz bir şey yüklenmediğinde bile bir anlam ifade eder; özneye bir anlam yükler ve bu anlam “(var) olmaktır”. Başka bir anlatımla “X is...” demek, en genel biçimiyle (a) “X vardır” demektir; X’e varlık yüklemek demektir. Dolayısıyla, dilsel ya da mantıksal olarak X yerine herhangi bir şey, örneğin “boynuzlu at” yazdığımızda, ona varlık yüklemiş, onun var olduğunu söylemiş oluruz; bu açıdan düşünüldüğünde varlık, gerçeklikte var olmayan şeylere de yüklenebilmektedir. Aristoteles, bu nedenle “varlığın” her şeye yüklenen en genel tümel olduğunu söyler. Ayrıca, (b) var olan bir şey her zaman *belirli bir şey olarak* vardır; belirli bir şey olarak var olan da her zaman belirli nitelikleriyle, belirli nicelikleriyle belirli bir yerde vardır. Dolayısıyla çeşitli varlık türlerine ve bunların var olma tarzlarına bağlı olarak, “X is...” ifadesi, yani “is”in olumlu kullanımı, “is”den sonra yazılacak her şeyin X’e ilişkin olarak doğrulandığı anlamına, “X isn’t...” ifadesi ise, yani olumsuz kullanımı, “isn’t” tan sonra yazılacak her şeyin X’e ilişkin olarak yanlış olduğu, öyle olmadığı anlamına gelir. Aynı durumu kategorilerle bağlantılı düşünecek olursak, “X is...” ifadesi, X vardır, anlamına gelir; ancak var olan bir şey, ya bir özne olarak vardır, ya da bu özneye (X) yüklenilen bir şey olarak, diğer kategorilerden birisi olarak vardır. Bu durumda, eğer yüklenilen şey gerçeklikle uyuyorsa, kurulan bağlantıya doğru, uyumuyorsa yanlış deriz.

Dolayısıyla doğru(luk) ve yanlış(lık) “is”in (“var-dır”ın) her iki yanını birleştirmeye veya ayırmaya ortaya çıkar, bu ise düşüncede olup biter. Bu nedenle doğru(luk) ve yanlış(lık) ve bunlara karşılık gibi düşünülen iyilik ve kötülük şeylerin kendilerinde değil, düşüncededir; hatta düşüncede bile değildir. Düşünce, “verilen bir özne ile ilgili olarak ona bir özü, bir niteliği veya bir niceliği veya başka bir şeyi bağlar veya ayırır”. Sonuç olarak doğru anlamında varlığın nedeni “düşüncenin bir

⁵ Being, iki anlama gelir: a) the state of existing, b) a living person or thing. Bu iki anlamı Türkçede, a) var olma veya varlık, b) yaşayan (var olan) belirli bir şey anlamında “varlık”, belirli bir varlık; örneğin “a human-being” veya “a strange being” olarak karşılanabilir. Dolayısıyla being sözcüğü Türkçeye birinci anlamda “varlık” olarak çevrilebileceği gibi, ikinci anlamda, var olan (belirli bir şey) anlamında da çevrilebilir ve aynı sorun Yunancada da geçerlidir.

etkilenimidir" (*Metafizik*:1027b 20-35) ve bu İlk Felsefe'nin veya "var olanı"ı inceleyen bir bilimin değil, ancak mantığın konusu olabilir.

Böylece, kavram olarak "varlık"ın ve "doğru anlamında varlık"ın İlk Felsefenin, daha doğrusu ontolojinin konusu olmadığını ortaya koyduktan sonra, Aristoteles'in *Metafizik*'in V. Kitabının "Varlık"ı ele aldığı 7. Bölümünde geçen *ilineksel* anlamda var olanlara ve *özleri gereği* veya *asıl* anlamda var olanlara bakalım ve bunlardan hangisinin ve neden dolayı araştırılmaya değer olduğunu görelim.

İlineksel Anlamda Varlık

Bir şeyin tanımında zorunlu olarak bulunmayan, yani özü gereği o şeye ait olmayan şeyler o şey bakımından ilinek olarak adlandırılır. Aristoteles'in örnekleriyle dile getirecek olursak, "Adil adam, müzisyendir" veya "insan müzisyendir" ya da "müzisyen insandır" dediğimizde ilineksel anlamda varlık söz konusudur (*Metafizik*:1017a 10). Adil adamın müzisyen olması veya insanın müzisyen olması, "müzisyen"in "adil adam"a veya "insan"a özü gereği değil, ilineksel olarak yüklendiği, yani onun tanımında *zorunlu olarak* bulunmadığı anlamına gelir. İlinek, "bir şeye ait olan ve onun hakkında doğru olarak tasdik edilebilen, ancak ne zorunlu ne de çoğu zaman olan şeydir" (*Metafizik*: 1025a 15). Örneğin, ağaç dikmek için çukur kazan bir insanın, kazdığı yerde hazine bulması ilineksel bir durumdur; çünkü ne zorunludur ne de çoğu zaman olan bir şeydir. Benzeri şekilde bir müzisyenin beyaz veya siyah olması ilineksel bir durumdur; müzisyenin siyah olması ne zorunludur ne de her zaman olan bir şeydir. Dolayısıyla, ilinek, öznenin bir niteliğine, ama ancak "belirli bir yerde" ve "belirli bir zamanda" sınırlamasıyla ortaya çıkan türden bir niteliğine karşılık gelir. Bu nedenle ilineksel nitelikler o şeyi o an tanımlarken kullanılan, ama o şeyin özüne hiçbir zaman dahil olmayan türden şeylerdir. Dolayısıyla, şeylerin özüne ait olmayan, zorunlu olmayan, her zaman olmayan ya da sırf rastlantıdan dolayı olan şeylere ilineksel anlamda "varlık" yüklenir; onların var olduğu söylenir. İlinek "ancak sözel bir varlığa sahiptir" (*Metafizik*: 1026b13). İlineğin var oluş tarzı, oluş ve yok oluşa tabi varlıkların var oluş tarzından bu anlamda farklıdır.

Başka bir deyişle, varlıklardan bazıları, her zaman aynı durumda ve zorunludur, bazıları ise çoğu zaman öyledir. Her zaman veya çoğu zaman var olan ise ilinek olmaz. Örneğin yazın ortasında fırtınalı ve soğuk bir hava olursa bunun rastlantısal (ilineksel) olduğunu söyleriz; çünkü bu durum ne her zaman ne de çoğu zaman ortaya çıkar (*Metafizik*: 1026b 30). Mimar olanın aynı zamanda hekim olması ya da beyaz insanın müzisyen olması da böyledir. Aristoteles'e göre ilineksel olanın nedeni yine ilineksel bir şeydir, ancak nihai olarak baktığımızda ilineksel olanın asıl nedeni -tek tek var olanlarda ortaya çıkan ilineksel özellikleri göz önüne aldığımızda- maddedir; çünkü ancak madde olduğundan başka bir şey olma olanağına sahiptir (*Metafizik*: 1027 15).

Dolayısıyla, Aristoteles, her ne kadar "Varlık" terimini incelerken, var olan şeylerden, ilineksel varlık, özü gereği varlık, "dır" ve/veya "doğru" anlamında varlık ve olanak ve etkinlik halinde varlık olmak üzere dört farklı anlamda söz etse de (*Metafizik*: 1017a-1017b) ilineksel anlamda varlığın İlk Felsefenin araştırma konusu olmadığını söyleyerek onu bir kenara ayırır. Doğru anlamında varlığın sadece şeylerin dile getirilmesiyle ilgili bir sorun olduğunu söyleyerek onu da araştırmanın dışında bırakır

(*Metafizik*: 1027b 33; 1065a24). Olanak ve etkinlik halinde varlık ise aslında bir varlık türü değil, şeylerin var oluş tarzlarıdır. Geriye kalan ise “özü gereği var olan” veya “varlık” ile “asıl anlamda var olan” veya “varlık”tır ve İlk Felsefenin ilk ilke ve nedenlerini araştırması gereken esas varlık da budur.

Asıl Anlamda Varlık

Öncelikle, bir karışıklığa yol açmamak için, “asıl anlamda var olan” veya “varlık” ile “özü gereği var olan” veya “varlık” ifadeleri arasında bir farklılık olup olmadığına bakalım. Aristoteles, her iki ifadeyi de en açık biçimde *Kategoriler*’de dile getirilen varlıklarla ilgili olarak kullanır: “kategori [yüklem] türleriyle dile getirilen şeylerin **özleri gereği** [kendiliklerinden] var olduğu söylenir, çünkü ‘varlığın’ anlamları bu kategorilerle [yüklemlerle] aynı sayıdadır. Bunların bazıları öznenin ne olduğunu [neliğini], bazıları onun niteliğini, bazıları niceliğini, bazıları bağıntıyı, bazıları etkenliği veya edilgenliği, bazıları onun yerini, bazıları zamanını dile getirdiğinden, varlık bunların her birine yanıt oluşturan bir anlama sahiptir” (*Metafizik*: 1017a 23-27). Ancak, bunlardan sadece birisi, ilk kategori olan töz kategorisi **asıl anlamda** vardır; diğerleri bir taşıyıcı olan bu töze yüklenir (*Fizik*:185a 30).

Yine *Metafizik*’te, Aristoteles, “özü gereği ya da kendi kendisinden dolayı” ifadesinin birkaç anlama geldiğini belirtir; bu ifade: 1) her şeyin formu veya özü [gereği], 2) bir niteliğin ilk ve doğal öznesi, yani yakın maddesi [gereği], 3) neden [neden ötürü geldi?], 4) göre [sana göre, bana göre] anlamlarına gelir. Ayrıca, şu tür şeylerin bir şeye özü gereği (kendi kendisinden ötürü, o olduğu için) ait olduğu düşünülür: 1) bir şeyin özü ona kendisinden dolayı aittir; örneğin Kallias kendi kendisinden ötürü Kallias’tır, özü de o yüzden ona aittir; 2) bir şeyin özünde (tanımında) bulunan her şey o şeye özü gereği aittir; Kallias’ın özünde bulunan “hayvan” özü gereği Kallias’a aittir; 3) bir şeyin doğrudan doğruya kendisinden ya da bir parçasından dolayı kabul ettiği her nitelik o şeye özü gereği aittir; örneğin bir insan, özü gereği canlıdır; çünkü ruh insanın bir parçasıdır; 4) “kendisinden başka bir nedeni olmayan şey: insanın ‘hayvan’ ve ‘iki ayaklı’ gibi birden fazla formel nedeni vardır. Ancak yine de insan kendisinden dolayı [özü gereği] insandır”. 5) Kendi başına var olan, “kendisinden dolayı var olan” olduğu için, yalnızca ve tek bir şeyin kendisine ait olan her bir nitelik o şeye özü gereği aittir (*Metafizik*:1022a 15-35).

Dolayısıyla, “özü gereği” ya da “kendi kendisinden dolayı” ifadesi, esas olarak “formundan” ya da “maddesinden dolayı” anlamına, bir şeyin başka bir şeye “özü gereği ait olması” da maddesinden veya formundan (veya özünden) dolayı ait olması anlamına gelmektedir. Örneğin, “insan neden canlıdır?” diye soracak olursak, yanıt açıktır: maddesinden ve formundan dolayı, yani özü gereği canlıdır. Nitekim, Aristoteles’in başka bir yerde de belirttiği gibi, madde ve formdan meydana gelen şeyleri *özleri gereği varlık* yapan şey, “var-olmaları ve bir olmaları” için *kendileri dışında* hiçbir şeye gereksinim duymamalarıdır (*Metafizik*:1045a 35-1045b 5). Buradan çıkartılabileceği gibi, “özü gereği var olma” ifadesi de esas olarak, ister madde içersin ister içermesin, “var olmak için kendisinden başka bir nedeni olmayan şey”ler için, yani tek tek var olan şeyler için, ikinci derecede ise bu anlamda var olan şeylerin tanımında içerilen şeyler ya da bu tür şeylere özsel olarak yüklenen şeyler için kullanılır. Bu ayrımların ayrıntılı incelenmesi başka bir araştırmanın konusu olacağından, sadece

sonucu belirtmekle yetinelim; Aristoteles, “özü gereği var olma” ile “asıl anlamda var olma”yı hemen hemen aynı anlamda kullanmaktadır. Bu nedenle, araştırmamızın bundan sonraki aşamasında, karışıklığa meydan vermemek için, “özü gereği varlık” veya “özü gereği var olma” ifadesini mecbur kalmadıkça kullanmayacağız, bunun yerine “asıl anlamda var olan” veya aynı anlamda olmak şartıyla “varlık” ifadesini kullanacağız.

Aristoteles felsefesinde “özü gereği var olma” ile “asıl anlamda var olma”nın aynı anlama geldiğini gösterdikten sonra vurgulanması gereken ikinci nokta şudur: “asıl anlamda var olma veya var olan” ifadesi de her zaman ve her yerde bir ve aynı anlamda ve/veya aynı derecede kullanılmaz; çünkü “asıl anlamda var olma”nın dereceleri vardır. Örneğin, yine kategoriler açısından bakacak olursak, Aristoteles, her ne kadar varlığın anlamlarının kategorilerle aynı sayıda olduğunu söylese de sadece töz kendi başına varlığa sahiptir, diğer kategoriler varlıklarını töze borçludur, onun dışında kendi başlarına var olamazlar (*Fizik*:185a 30). Fakat, tözün kendisi de her zaman belirli nitelikleriyle, nicelikleriyle belirli bir şey olduğundan, diğer kategoriler olmaksızın var olamaz. Buna rağmen, varlığın *asıl anlamda* yüklenebileceği tek kategori tözdür; o *asıl var olan* olarak kabul edilir, diğerlerinin var olması (varlığı) ondan dolayıdır; ya da diğerlerine varlık ikinci dereceden yüklenir. Dolayısıyla, **ontolojik açıdan** baktığımızda *asıl anlamda var olan*, kategoriler söz konusu olduğunda, sadece birincil (tözler) “ousia”lardır (*protai ousiai*): tek tek var olan, başka bir şeyin yüklemi olamayan ve var olmak için başka bir şeye gereksinim duymayan şeylerdir (*Metafizik*:1028a 25-35).

Fakat, **epistemolojik açıdan** baktığımızda ise *asıl var olan* şeyler, tek tek var olanlar değil, Aristoteles’in ikincil (töz) “ousia” dediği tümellerdir (*ousiai deuterai*). Tek tek var olanların neliğini dile getirmek için kullanılan ve kendileri de belirli bir “öze”, tanıma veya neliğe sahip olan kavramlar ya da tür ve üst-tür (cins) adları denilen şeylerdir. Çünkü, *asıl anlamda var olan* “bir şeyi o şey yapan şey”dir, yani şeyin tözünü [özünü] ifade eden şey”dir (*Metafizik*:1028a 10). Dolayısıyla, Aristoteles metinlerini okurken sıradan bir felsefe öğrencisinin olduğu kadar bir çok filozofun da okuduğunu yanlış anlamasına yol açmış olan ve yol açan temel etkenlerden birisi bu ayrımın unutulmasıdır: Aristoteles metinlerinde “asıl anlamda var olma” ifadesi, ontolojik anlamda kullanıldığı kadar, epistemolojik anlamda da kullanılmaktadır. Fakat, Aristoteles felsefesinin bütünü göz önüne aldığımızda, önce ontik anlamda *asıl var olanın* ne olduğunu, nelerin var olduğunu ve kaç türe ayrıldığını bilmeli ve ortaya koymalıyız; ancak ondan sonra bu var olanın ya da var olanların türlerine göre neliğini bilmemizi sağlayan ve bu bakımdan asıl var olan kabul edilen şeyi ya da şeyleri incelemeliyiz.

Asıl anlamda var olan şeyler Aristoteles felsefesinde daha önce vurguladığımız gibi iki ana türe ayrılır, *entelekheia* halinde, yani amacını kendi içinde taşıyarak var olanlar ve maddesel olarak var olanlar (*Metafizik*:1078a 30); başka bir deyişle, *düşünsel olanlar* ve *duyusal olanlar* (*Metafizik*:1069a 30). Öncelikle ve hemen hemen herkesin kabul ettiği şekliyle asıl anlamda var olanlar *duyularla algılanabilen tek tek var olanlardır*: Ateş, toprak, hava, su gibi basit cisimler; bunlardan oluşan şeyler; tek tek insanlar, tek tek hayvanlar, tek tek bitkiler ve bunların kısımları. Ayrıca, fiziksel evren ve kısımları, yani güneş, ay, yıldızlar gibi göksel (ay üstü aleme) ait cisimler, duyularla algılanabilen ve tek-ler halinde var olan şeylerdir (*Metafizik*:1028b 10). Aristoteles bu

tek tek var olan şeylerin her birinin asıl anlamda var olduğunu ve birer “töz” (*ousia*) olarak adlandırılmayı hak ettiklerini söyler; çünkü bir çok şeyin varlık sebebi bu tözlerdir: “bazı şeylerin tözler olmalarından, başka bazılarının ise tözün belirlenimleri olmalarından dolayı ‘var’ oldukları söylenir. Başka bazılarının töze doğru bir giriş olmaları veya bunun tersine tözün ortadan kalkışı veya var olmayışı veya tözün nitelikleri olmaları veya ister tözün isterse tözle ilgili bir şeyin hareket ettirici veya meydana getirici nedenleri olmaları veya nihayet bütün bunlardan herhangi birinin veya bizzat tözün kendisinin inkar edilişleri olmaları anlamında ‘var’ oldukları söylenir. Bundan dolayı biz hatta var olmayanın [var] olduğunu, yani onun var olmayan olduğunu söyleriz” (*Metafizik*:1003b 1-15). Kısacası, Aristoteles’e göre, asıl anlamda var olan şeyler tek tek var olan şeylerdir, bir-olan şeylerdir; çünkü, diğer var olan şeyler bu tekle çeşitli bakımlardan girdikleri ilişkiler sonucu, örneğin bu tekin hareket ettirici nedeni olarak ya da bu tekin kategorilerde dile getirilen çeşitli belirlenimleri olmaları bakımından var olduğu söylenen şeylerdir. Ancak, bunların hepsi de aynı yapıda değildir; bir kısmı meydana gelip yok olurken, bir kısmı öncesiz ve sonrasız olarak var olmaktadır.

(1) *Duyusal ve oluş ve yok oluşa tabi varlıklar* olarak yapma nesneleri bir kenara bırakıp, sadece “doğal-canlı-varlıkları” ele aldığımızda bunların en belirgin özellikleri maddi yapıda olmaları (*Metafizik*:1042a 25), bundan dolayı devinebilmeleri, dolayısıyla oluş ve yok oluşa tabi olmaları, ama var olmak için başka bir şeye gereksinim duymamaları, yani kendi başlarına var olabilmeleridir (*Metafizik*:1042a 30). “Kendi başına var olma” ifadesini ayrıntısına girmeden kısaca açacak olursak, Aristoteles’e göre, belirli bir doğaya sahip varlıklar (canlı varlıklar) ya da doğal varlık dediğimiz varlıklar devinim ve durağanlık ilkesini, yapma ve yaratma gücünü ve var olduktan sonra kendi kendisini gerçekleştirme, form kazanma ve ereğine ulaşma gücünü kendi içlerinde barındıran varlıklardır (*Fizik* :192b 10-35). Bu nedenle dışarıdan bir müdahale olmadığı sürece var olmalarının önünde hiç bir engel yoktur; yani kendi başlarına var olabilirler. Var oluş tarzı bakımından ise bu tür şeyler tek tek var olanlar olduğundan her zaman belirli bir şey olarak vardır. Belirli bir şey olarak var olanlar ise her zaman etkinlik halindedir. Ancak bazı durumlarda bazı şeylerin olanak halinde var olduğunu söylemek de mümkündür. Örneğin, bir kayısı çekirdeği hem belirli bir şey olarak (çekirdek olarak) etkinlik halinde vardır, hem de olanak halinde kayısı ağacıdır. Kayısı ağacının kendisi etkinlik halinde olan bir şeydir, ama etkinlik haline geçmeden önce kayısı çekirdeğinde olanak halinde vardır. Dolayısıyla, asıl anlamda var olanların ele aldığımız bu ilk türü oluş ve yok oluşa tabidir ve oluş ve yok oluş süreci düşünüldüğünde hem etkinlik hem de olanak halinde var olabilirler.⁶

(2) Ancak, Aristoteles asıl var olanın töz olduğunu ve varlığın neliğinin araştırılmasının tözün araştırılması olduğunu (*Metafizik*:1028b 5) söylerken göz önüne aldığı sadece oluş ve yok oluşa tabi olan duyusal varlıklar (*ousialar*) değildir. Bunların dışında bir de duyusal olup da oluş ve yok oluşa tabi olmayan varlıklar vardır

⁶ Aristoteles'in oluş ve yok oluşa tabi tek tek var olan doğal canlı varlıkları sadece “var olan” değil, asıl anlamda var olan, birer töz olarak almasının, bu felsefi yaklaşımın, bizler için hangi bakımlardan yol gösterici olabileceği konusunda herkes kendisince düşünmeli. Kendi adıma burada sadece şu soruyu sormakla yetinmek istiyorum: insanın var olmak için başka bir şeye gereksinim duymayan bir varlık olarak alınmasının açılımı ne olabilir?

(*Metafizik*:1069a 30). Bunlar göksel cisimlerdir. Madde içerirler, ancak bunların maddesi “oluşun taşıyıcısı olan madde değil, bir yerden başka bir yere hareketin öznesi olan maddedir” (*Metafizik*:1069b 25). Bu nedenle, diğerlerinin aksine bu cisimler öncesiz ve sonrasızdırlar, hareket ederler, fakat sadece yer değiştirme anlamında, kesintisiz ve dairesel harekete sahiptirler (*Metafizik*:1072a 25). Bu nedenle, değişmezler, yani oluş ve yok oluşa tabi değildirler. Var olmak için başka bir şeye gereksinim duymazlar ve etkinlik halinde vardırırlar.

Özetle, Aristoteles'e göre, duyuşsal varlıklar asıl anlamda vardır; bunların, ya da maddi dış dünyanın varlığı 18. yüzyılda Berkeley ve Hume'un yaptığı gibi tartışılmaz, sorgulanmaksızın kabul edilir ve daha da önemlisi asıl anlamda var olan bu şeyler aynı zamanda birer töz (*ousia*) olarak alınır. “Asıl anlamda var” ve töz oldukları için de bunlar ister devinen ve değişen, ister devinen ve değişmeyen türden olsun, aynı anlamda olmamak üzere, kendi başlarına var olabilirler; yani var olmak için başka bir şeye gereksinim duymazlar ve bundan dolayı da diğer var olanların varlık nedeni olarak kabul edilirler: “Bazı şeyler ayrı başlarına var olabilirler, bazıları olamaz ve tözler, birincilerdir ve bundan dolayı, her şeyin nedeni aynıdır, çünkü töz olmaksızın etkilenim (*affection*) ve devinim olmaz” (*Metafizik*:1071a 5). Ayrıca, bu tür varlıklar “doğa” ve “töz” bakımından da *önce gelirler*: “Başkaları kendileri olmaksızın var olamadıkları halde, kendileri başkalarından bağımsız olarak var olabilen şeyler bu anlamda önce gelir. –Varlığın çeşitli anlamlarını ele alırsak, birinci olarak özne [dayanak] önce gelir, dolayısıyla töz önce gelir” (*Metafizik*:1019a 5-10).

(3) *Duyuşsal olmayan ya da “düşünsel” denilen varlık türüne gelince; düşünsel varlıkları, ilk bakışta, düşüncenin ürünü olmayan ama var-lığı ancak düşünmeyle kavranılabilen varlıklar ve düşüncenin bizzat kendisinin yaratmadığı, ama şeylerden soyutlamayla elde ettiği şeyler şeklinde iki ana gruba ayırabiliriz. Var olanın bu ikinci ana türünün belli başlı özellikleri şunlardır: öncelikle, bu tür varlıkların hiçbirisi madde içermez, dolayısıyla hareket ve değişim bunlar için söz konusu olamaz. İkincisi, bunların bir kısmı diğer var olanlardan bağımsız olarak, kendi başlarına var olamazken, bir kısmı ise sözcüğün tam anlamında kendi başına var olabilir. Aristoteles'e göre, düşüncenin ürünü olmayan düşünsel varlıklar, var olmak için başka bir şeye gereksinim duymazlar, tam tersine diğer bütün var olanların varlık nedenini oluştururlar. Nitekim, Aristoteles'in bu varlık türünü “asıl varlık” olarak nitelendirmesinin ve *İlk Felsefe*'nin asıl konusu olarak almasının nedeni de budur. Bu varlık(lar), kendisi dışında hiçbir şeye gereksinim duymaz; duyuşsal değildir, maddi olan hiçbir öge içermez, hareketsizdir, hareketsiz ve maddeden bağımsız olduğundan yer değiştirmez, dolayısıyla diğer değişimlere de maruz kalmaz, oluşmaz ve yok olmaz (*Fizik*:258b 8-15); ama devinen her tür varlığın devinme nedenidir, “o tam gerçekliktir. Bu nedenle, hareketsiz ilk hareket ettirici, hem sayı hem tanım bakımından birdir” (*Metafizik*:1074a 35). Dolayısıyla böylesi bir varlık, mutlak etkinlik halinde olan bir şey, *kendi kendisini düşünen düşünce* veya Tanrı olabilir (*Metafizik*:1072b 20) ya da çeşitli biçimleriyle Akıl (*Metafizik*: 1070a-27-1073a 35).*

(4) Düşünsel varlıkların ikinci türünün en belirgin özelliği ise kendi başlarına var olamamaları, var olmak için başka bir var olana veya var olanlara gereksinim duymalarıdır. Aristoteles'e göre, matematiğin nesneleri vardır, bunların varlığını tartışmaya gerek yoktur; ama varlık türlerini, “ne tür bir varlığa sahip olduklarını

araştırmak gerekir. Matematiğin nesneleri bir tür tözdür, ama cisimler gibi kendi başına var olan bir töz değildir; onlar duyuşal şeylerden var olma bakımından değil, yalnızca tanım ya da mantık bakımından önce gelirler; ama hiçbir yerde bağımsız olarak, kendi başlarına var olamazlar. Fakat, duyuşal şeylerin içinde de var olamazlar, özel bir varlık tarzına sahiptirler (*Metafizik*:1077b 12-17); yani ancak cisimlerden bir soyutlamayla elde edilirler.

Dolayısıyla “varlığın ne olduğu sorunu aslında tözün ne olduğu sorunudur” (*Metafizik*:1028b 5) diyen, Aristoteles’in asıl anlamda “neler vardır?” ya da “neler tözdür?” sorusuna verdiği yanıtın ilk bakışta bu dört varlık türüyle sınırlı olduğu söylenebilir. Hatta, *asıl anlamda var olmayı* kendi başına var olabilmekle sınırladığımızda matematiğin nesneleri gibi şeyleri de bir kenara ayırıp sadece ilk üç tözün var olduğunu söyleyebilir, dolayısıyla “asıl anlamda var olmak” ile “töz olmayı” aynı şeye indirgeyebiliriz. Fakat, Aristoteles felsefesini bütünlüğü içinde göz önüne aldığımızda, bu durumda, birincisi, “varlık” alanını sadece tek tek “var olan” tözlerle sınırlamış oluruz. Oysa bunların dışında da tözler vardır: “varlık bütün bu anlamlara gelmekle birlikte asıl anlamda var olan şey, ‘bir şeyi o şey yapan şeydir’ [*to ti en einai*], bir şeyin özünü dile getiren şeydir” (*Metafizik*:1028a 15). Dolayısıyla, ikincisi, “ne”lik ve/veya “öz” anlamında tözü dışarıda bırakmış oluruz. “Ne”lik veya “öz” anlamında töz, bir taraftan, Aristoteles’in *Kategoriler*’de dile getirdiği ve ikincil töz (*ousia*) dediği “hayvan”, “insan”, “at” gibi cins veya tür adlarına karşılık gelmekte, çünkü yalnızca bunlar bize ilk tözlerin neliğini (özünü) vermekte (*Kategoriler*:2b 30); diğer taraftan ise çeşitli anlamlarıyla form veya *eidos* denilen şeye karşılık gelmekte, çünkü töz, özü (neliği) bakımından ele alınan bileşik varlık olarak ondan (maddeden) ayrılabilir olandır, yani her varlığın şekli veya formudur (*Metafizik*:1017b 25). Ayrıca, tek tekler dışında hiçbir şey yoksa bilim de olanaklı olmayacaktır (*Metafizik*: 999b 5). Bu noktada yanıtlanması gereken soru şudur: cins ve tür adları ya da tümeller ve genel olarak *eidos* denilen şey, Aristoteles felsefesinde birer töz olarak kabul edildiğine göre, bunlar hangi varlık türüne aittir; yani yukarıda sıralanan dört varlık türünden hangisine girer?

Aristoteles, cins ve tür adlarının birer töz olduklarını söyler. Fakat, tıpkı matematiğin nesneleri gibi, ne kendi başlarına var olduklarını kabul eder, ne de bir taşıyıcı içinde bulunduklarını söyler. Bir taşıyıcı içinde olmamak töz olarak adlandırılan her şeyin ortak niteliğidir. Birincil tözlerin bir taşıyıcı içinde olmadığı açıktır, ikincil tözlerin bir taşıyıcı içinde olmadıkları ise şundan dolayı açıktır: “insan [kavram veya tümel olarak insan] belli bir insanın içinde değildir” (*Kategoriler*:3a 10). “Bir taşıyıcıda olmak” demek, ancak bir şeyin içinde var olabilmek, kendi başına var olamamak demektir. Bu durumda, tek tek var olanların özünü dile getiren ve her biri bir tümel olan ikincil tözlerin, eğer “bir taşıyıcıda” var değillerse ya kendi başlarına var olabilmeleri ya da hiç var olmamaları gerekir. Bir taraftan, hiçbir tümel bireyler dışında ve ayrı başına var olamaz (*Metafizik*:1040b 22); öbür taraftan, bir tözün özünü oluşturan şeyin var olmaması ya da Aristoteles’in, var olmayan bir şeyi töz olarak adlandırması düşünülemeyeceğini göre, bunlar zorunlu olarak, “özü gereği” var olmalı ve yukarıda dile getirdiğimiz varlık türlerinden birisi içine girmeli. Duyusal olmadıklarından da ancak düşünsel varlık türüne ait olmalılar. Varlık tarzı bakımından ise, maddeden bağımsız olduklarından olanak halinde olamazlar, kendi başlarına var olmadıklarından etkinlik halinde de olamazlar, bu durumda ancak amacını kendi içinde taşıyarak var olabilir.

Dolayısıyla, asıl anlamda varlığın dört türünden ilk üçü, var olmak için başka bir şeye gereksinim duymadıklarından ve diğer var olanların çeşitli yönlerden varlık sebebi olduklarından ontolojik anlamda önce gelirler, ama kendi içlerinde “asıl var olma” bakımından derecelendirilebilirler. Diğer taraftan, matematiğin nesnelerini ayırdığımızda Aristoteles’in, *Kategoriler*’de ikincil töz dediği, daha farklı yerlerde ise *eidos* olarak aldığı dördüncü tür varlık ise epistemolojik bakımdan ve/veya tanım veya mantık bakımından önce gelir, çünkü asıl anlamda var olan şeyin özünü oluşturur, bize neliğini verir. Fakat aralarındaki farklılıklara rağmen dördünü birlikte düşündüğümüzde şunu söyleyebiliriz: “ilk olan ve asıl var olan tözdür” ve her töz bir başka şeyin nedenidir: ya ontik ya epistemik bakımdan.

Ayrıca, düşünsel olan ama kendi başına var olamayan varlık türüne, matematiğin nesneleri ve ikincil tözler dışında, nicelik, nitelik gibi töz kategorisi dışında kalan varlıkları ve benzeri şeyleri de dahil edebiliriz; çünkü diğer kategoriler hem var olmanın çeşitli biçimlerine karşılık gelirler, hem de bunlar meydana gelen ve yok olan türden şeyler değildir (*Metafizik*:1034b). Nitekim, özellikle niteliklerin var olmadığını söyleyemeyiz, çünkü nitelikler tözle ilgili ayrımı dile getirir (*Metafizik*:1034a 35). Ayrıca, bir nitelik olan erdem ve erdemsizlik (*Metafizik*:1020b 10) ve genel olarak iyi ve kötü gibi şeyleri de bu varlık türüne katabiliriz. Nihai olarak baktığımızda bu varlık türü, yani düşünsel olup da kendi başına var olamayanlar, ancak epistemik anlamda veya bir soyutlamayla asıl anlamda var olan şeylerden ayrılabilen ve *belirli bir öznenin içinde* olmasa da sadece genel anlamda düşüncede var olan (ama düşüncenin kendi kendine yaratmadığı) şeylerden oluşur. Madde içermedikleri için hareketsizdirler ve *genel olarak* oluş ve yok oluşa tabi olamazlar. Ancak, örneğin, belirli bir şeyin belirli bir formu, niteliği veya niceliği olarak o şeyle birlikte meydana geldikleri ve yok oldukları söylenebilir.

Sonuç olarak, Aristoteles, “varlığın ne olduğu sorunu aslında tözün ne olduğu sorunudur” (*Metafizik* 1028b 5) derken, aslında “varlık” sözcüğünün daraltılmış anlamından, yani ilineksel anlamda varlık ve doğru anlamında varlığı dışarıda bırakan *asıl var olan anlamında varlıktan* söz etmektedir. Fakat “asıl varlık” veya “var olan” ifadesi de hem realitede var olanlar arasında bir sıralamayı içerir, hem de biri ontik, diğeri epistemik olmak üzere iki farklı anlamda kullanılır: (1) asıl anlamda var olan: “gezinen”, “oturan”, “sağlıklı olan” şeydir; duruma göre bu ya bir somut bileşik varlıktır ya da bireysel olarak var olandır; tek tek var olanlardır. Diğer taraftan, belirli bir şey olarak var olan bu şeyin *ne olduğu* sorulduğunda onun beyaz, sıcak veya üç dirsek uzunluğunda olduğunu (nitelik veya niceliklerini) söyleyemeyiz, onun ne olduğunu bir insan veya Tanrı olduğunu söyleriz (*Metafizik* 1028a 10-30). *Dolayısıyla*, (2) asıl var olan, “bir şeyi o şey yapan şey”dir, yani belirli bir şeyin tözünü (özünü) dile getiren şeydir; “insan”dır, “hayvan”dır, “canlı”dır. Bunlar, Aristoteles’in *Kategoriler*’de ikincil töz dediği, ama hiçbir kategoriye sokmadığı şeylerdir.

Son olarak, Aristoteles, sık sık var olanların kategorilerde dile getirilenlerle sınırlı olduğunu vurguladığından bu meseleyi de yukarıda anlattıklarımızla ilişkilendirmemiz aydınlatıcı olabilir. Belirtmiş olduğumuz gibi, ontik bakımdan asıl var olan tek tek şeylerin dildeki veya kategorilerdeki karşılığı birincil tözlerdir (*ousialardır*) ya da bir tümce söz konusu olduğunda özne (taşıyıcı) olandır. Aristoteles bunu *Kategoriler*’de “başka bir şeye yüklenemeyen, diğer şeylerin kendisine yüklendiği şey

olarak” tanımlar. Fakat, burada, Aristoteles’in ilk kategori olarak aldığı ve “başka bir şeye yüklenemeyen şey” dediği şeyin veya şeylerin duyusal anlamda asıl var olan olarak kabul edilen ve oluş ve yok oluşa tabi olan tekler olduğu, yukarıda belirttiğimiz varlık türlerinin tamamını kapsamadığı unutulur. Diğer kategorilerde dile getirilen şeylerin varlık sebebi tek tek insanlar, tek tek hayvanlar, tek tek bitkilerdir. Diğer kategori veya varlık türleri ancak bu özelliklere sahip bir taşıyıcı sayesinde, onunla oluşturdukları çeşitli bağlantılar sayesinde var-dır: “Başka bütün şeylerin varlıklar olarak adlandırılmalarının nedeni ise, bu asıl anlamda var olan şeyin ya nicelikleri veya nitelikleri veya duygulanımları veya bu türden başka bir belirlenimi olmalarıdır” (*Metafizik* 1028a 20). Dolayısıyla varlığın çeşitli anlamlarına karşılık gelen diğer kategorilerden her biri, nicelik, nitelik ve diğerleri, bu tek tek var olan ve kategorilerde özne olarak ilk sırayı alan şeyler sayesinde vardır. Bu anlamda olmak üzere, Aristoteles, *Kategoriler*’de “ilk başta ve asıl anlamıyla töz” (*Kategoriler*: 2a 10) derken, ya da yine *Kategoriler*’e göndermede bulunarak, herhangi bir anlamda değil, mutlak anlamda varlığın ancak Töz olabileceğini söylerken (*Metafizik*: 1028a 30) ne kendi kendini düşünen düşünceden ne de ikincil *ousialardan* söz etmektedir; göz önünde bulundurduğu doğal-canlı varlıklardır. Diğer taraftan, Aristoteles, “hem tanım, hem bilgi, hem de zaman bakımından ilk olan tözdür, çünkü (1) diğer kategorilerden hiçbirisi bağımsız olarak var olamaz; oysa töz, bağımsız olarak var olabilir; (2) töz tanım bakımından da ilktir; çünkü her varlığın tanımında onun tözünün tanımı zorunlu olarak içerilmiş bulunur” ve nihayet (3) bir şeyi onun özelliklerini değil, “ne olduğu”nu (neliğini) bildiğimizde (insanın veya ateşin ne olduğunu bildiğimizde) tam olarak bilmiş oluruz (*Metafizik* 1028a 35) derken, aslında hem “bir şeyi o şey yapan şey”in, yani *eidosun* (veya ikincil *ousiaların*) hem de tek tek var olan şeylerin “ilk” olduğunu söylemektedir, ama farklı açılardan: birincisi, bilgi bakımından önce gelir, ikincisi ontolojik bakımdan. Fakat, Aristoteles, burada, “töz” olmanın üç özelliğini, (a) bağımsız olarak var olma (kendi başına var olma), (b) tanım bakımından önce gelme, (c) bir şeyin neliğini oluşturma şeklinde sıralarken bu tür bir ayırım yapmadığından sanki “töz” ile “töz”ün özü veya neliğini, yani tek tek var olan bileşik varlıklar ile tümeli bir ve aynı şey sayıyormuş gibi görünür⁷, ki bu mümkün değildir. Ancak, şunu da unutmamak gerekir, bir şey ile o şeyin neliği, birbirinden bağımsız iki ayrı var olan değildir. Neliği şeyden realitede değil, ancak düşüncede ayrılabiliriz. Bir tarafta tek tek var olan şeyler, öbür tarafta, onlardan bağımsız bir biçimde, onların “özü” veya neliği diye bir şey olamaz.

Değerlendirme

Sonuç olarak, Aristoteles, “ti esti?” sorusuna “varlık” terimini geniş anlamda aldığımızda “her şey”, hatta “var-olmayan” bile vardır, yanıtını verir. Fakat, terimi sadece “asıl anlamda var olan” ile sınırladığımızda yukarıda belirttiğimiz ve duyusal ve düşünsel olarak iki ana gruba ayırdığımız dört tür var olandan söz eder ve “töz” ile “varlık” ancak bu anlamda örtüşür. Duyusal olan dünyanın varlığı, Platon’da olduğu gibi ve daha sonraları modern Avrupa felsefesinde bir çok filozofun yaptığı gibi ne tartışma konusu yapılır ne de düşünsel olana, *Akıla*, *İdeaya*, *Kavrama* veya *Algılanmış*

⁷ Bu tartışmayla ilgili olarak bkz., Denkel 2003.

olana indirgenir. Tek tek göksel cisimler, bitkiler, hayvanlar ve insanlar bir öznenin onu bilip bilmemesinden bağımsız olarak vardır. Var olana ilişkin, realiteyle uyuşan felsefi bilgiye ulaşmak, yani ikinci temel soru olan “ti esti to?”nın yanıtlanması, ancak bu ön-kabulden sonra mümkün olabilir.

Fakat, Aristoteles, görmüş olduğumuz gibi var olanı sadece “kendi başına var olan”larla sınırlamaz, Akılsal olanlar, İdea, Kavram veya *Eidos* denilen şeyler de vardır, ama hiçbir zaman tek tek var olanlardan bağımsız olarak kendi başına var değildir. Ne madde formdan (*eidostan*) ne de form maddeden bağımsız olarak var olabilir; bunlar ancak düşüncede ayrılır. Düşünsel varlıklardan sadece Doğa ile aynı anlama gelen ve İlk Felsefenin konusu olan Tanrı veya Salt Form kendi başına vardır.

Aristoteles'in İlk Felsefesinin, terimin daha sonraki anlamında metafizik olarak yorumlanmasına yol açan bu varlık türünün İlk Felsefenin asıl konusu olarak belirlenmesi, felsefi bilginin ilk ilke ve nedenlerin bilgisi olarak kabul edilmesinden kaynaklanır. Aristoteles'e göre öncesiz-sonrasız olan şey oluş ve yok oluş sürecinin kendisidir ve bu sürecin nihai taşıyıcısı/dayanağı da salt maddedir. İlk Felsefenin yanıt aradığı asıl soru bu sonsuz sürecin nasıl olup da bitimsiz olduğudur; ya da modern ifadeyle evrendeki bütün var olanlar “sonsuz” enerjinin sonsuz çeşitlilikteki devinimi ve değişimiyle oluşuyorsa bu devinimi sağlayan şey nedir? Bunun bir başlangıcı ve kaynağı var mıdır ve bütün bunlar ne için olup bitmektedir? Bu tür soruların geçerliliğini hâlâ koruyor olmaları bir yana, Aristoteles'in daha sonraları Stoa felsefesinin özü Akıl olan Doğa-Tanrı düşüncesine ve daha da önemlisi Hegel felsefesine kaynaklık edecek olan bu görüşünü, Aristoteles ontolojisinin bütünü olarak görmek bir hatadır; çünkü Aristoteles, yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi sadece kendi kendisini düşünen düşünceyi değil, maddi yapıdaki tek tekleri de asıl var olan olarak kabul eder.

Dolayısıyla üzerinde durulması gereken asıl nokta Aristoteles'in Tanrı tanımıyla öte, var olanlar arasında yapısal farklılıklar olduğunu ve bu yüzden bir araştırmacının realiteye uygun bilgi ortaya koyabilmesi için, nesne edindiği alanın ayırt edici, yapısal özelliklerini göz önünde bulundurması gerektiğini ve matematikteki kesinliğin her alanda aynı şekilde aranamayacağını bizlere göstermiş olmasıdır. Nitekim, Aristoteles'in bilimleri üçe ayırmasının dayanağı da bu varlık anlayışıdır.

Bütün bunları göz önüne aldığımızda, Aristoteles'in felsefi sorgulamanın başlangıcında doğal-canlı varlıkları var olmak için ve var olduktan, yani etkinlik haline geçtikten sonra, form kazanmak (büyümek) ve kendini gerçekleştirmek (ereğine ulaşmak) için başka hiçbir şeye gereksinim duymayan varlıklar olarak almasının ve öbür taraftan düşünsel veya akılsal olanın duyuşsal olanın varlık değil, ancak bilinme nedeni olabileceğini ve sırf bu yüzden *önce geldiğini* vurgulamasının ve ancak bunu ön-kabullendikten sonra genel olarak var olanın neliğini araştırmaya geçmesi, felsefede izlenmesi gereken, izlenmediği veya tam tersi yapıldığında kanserli hücreler gibi felsefi sorgulamanın bütün enerjisini kendisini yok etmek için harcayan problemlerin doğmasına yol açan bir yol, yöntem ve/veya yaklaşım olarak değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülebilir. Dolayısıyla, Locke, Berkeley ve Hume gibi filozofların -ya da birkaç istisna dışında modern Avrupa felsefesinin- Aristoteles'ten yüzlerce yıl sonra içine düştükleri açmazların ve genel olarak modern Avrupa felsefesinin bu dünyayla ve hayatla bağının kopmasının nedeni bu felsefi yaklaşım biçiminin terk edilmiş olmasıdır.

KAYNAKLAR

ARISTOTELES (1995) *The Complete Works of Aristotle*, Revised Oxford Translation, (Volume 1 and 2) Edited by J.Barnes, Princeton University Press.

ARISTOTELES, (1995) *On Generation and Corruption*, (in *The Complete Works of Aristotle*)

ARİSTOTELES (1996a) *Metafizik*, Çeviren Ahmet ARSLAN, İstanbul: Sosyal Yayınları.

ARİSTOTELES (1996b) *Kategoriler*, Çeviren Saffet BABÜR, Ankara:İmge Kitabevi.

ARİSTOTELES (1997) *Fizik*, Çeviren Saffet BABÜR, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

DENKEL, Arda (2003) *İlkçağ'da Doğa Felsefeleri*, Ankara: Doruk Yayıncılık.

KRANZ, Walther (1994) *Antik Felsefe*, Çeviren Suad BAYDUR, İstanbul:Sosyal Yayınlar.

KUÇURADI, İoanna (1997) "Aristoteles'in *Ousia*'sı ve Substans Kavramı", *Çağın Olayları Arasında*, Ankara:Ayraç Yayınları.

PLATON (1996) *Parmenides*, Çeviren Saffet BABÜR, Ankara: İmge Yayınevi.